

Nilüfer İlçesi'ndeki Klasik Hava Kirletici Ölçümlerinin Değerlendirilmesi Raporu

(Periyot:08 - 14Nisan2019)

Prof. Dr. Yücel TAŞDEMİR

Özet

Nilüfer Belediyesi'nin BEBKA destekli projesi kapsamında Nilüfer İlçesi'nde klasik hava kirleticiler (NO, NO₂, NO_x, SO₂, CO, HK [Metan ve Metan olmayan hidrokarbonlar], O₃, PM₁₀ ve PM_{2,5}) Nisan 2015'ten beri düzenli olarak ölçülmektedir. Nisan 2016'dan itibaren de elde edilen verilerin haftalık bazda değerlendirilmeleri hedeflenmiştir. Bu kapsamda halen yürürlükte olan 'Hava Kalitesi Değerlendirme Ve Yönetimi Yönetmeliği' ve diğer uluslararası yönetmeliklerdeki sınır değerler dikkate alınarak elde edilen veriler sunulmuştur. Ülkemizdeki mevcut yönetmeliğin (06.06.2008 tarih 26898 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan) amacı 'hava kirliliğinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini önlemek veya azaltmak için hava kalitesi hedeflerini tanımlamak ve oluşturmak, tanımlanmış metotları ve kriterleri esas alarak hava kalitesini değerlendirmek, hava kalitesinin iyi olduğu yerlerde mevcut durumu korumak ve diğer durumlarda iyileştirmek, hava kalitesi ile ilgili yeterli bilgi toplamak ve uyarı eşikleri aracılığı ile halkın bilgilendirilmesini sağlamaktır' diye tanımlanmaktadır. Dolayısı ile Yönetmeliklerde sınır değerleri verilen kirleticiler olan SO₂ (Kükürt dioksit), NO₂ (Azot dioksit), CO (Karbon monoksit), O₃ (Ozon) ve PM₁₀ ve PM_{2,5} (Partikül madde 10 mikrometre ve 2,5 mikrometreden küçük boyutta olanlar) bu rapor kapsamında değerlendirilecektir. Bu rapor 08.04.2019 ile 14.04.2019 tarihleri arasındaki bir haftalık süreyi kapsamaktadır.

Metindeki tablolarda AB, Avrupa Birliği'ni; ABD, Amerika Birleşik Devletleri'ni; DSÖ ise Dünya Sağlık Örgütü'nün kısaltmaları olarak kullanılmışlardır.

1.Partikül Madde (PM)

Ölçüm istasyonunda partikül madde PM₁₀ ve PM_{2,5} olarak iki farklı cihazla ölçülmektedir. Sonuçlar saatlik değerler gözönüne alınarak 24 saatlik ortalamalar olarak hesaplanmıştır. Sonuçlar Ülkemiz ve diğer uluslararası Yönetmelik/Direktif değerleri ile kıyaslanarak sunulmuştur.

PM₁₀

Ülkemiz, diğer bazı ülkelerde ve Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) önerilen Yönetmeliklerde/Direktiflerde 24 saatlik ortalama değerler dikkate alınmıştır. Dolayısı ile 24 saatlik ortalama değerler göz önüne alınarak değerlendirilmeler gerçekleştirilmiştir.

24 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik veri göz önüne alınmış olup bunlardaveri hatasına rastlanmamıştır. Hesaplanan 24 saatlik değerlerin 7 günlük periyotta ortalama ve standart sapma değerleri PM₁₀ için 46,2±9,3µg/m³ olarak hesap edilmişken en küçük 24 saatlik değer 36,1µg/m³ ve en büyük 24 saatlik değer 64,6µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. PM₁₀ için elde edilen tüm ortalama değerler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Günlük PM₁₀ Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	64,60	41,50	49,38	42,49	36,11	48,86	40,65

PM₁₀ için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2. PM₁₀ için Verilen Yönetmelik Değerleri (µg/m³)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
24 saatlik ortalama	50 ^a	50 ^b	150 ^c	100	50

^{a, b}: Bir yılda 35 defadan fazla aşılamaz.

^c: Birincil ve ikincil kaynaklardan.

PM₁₀ ölçüm değerlerinin 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda ABD ve Japonya tarafından önerilen sınır değerlerin aşılmadığı, Ülkemiz,AB ve DSÖ tarafından önerilen sınır değerlerin ise 1 kez aşıldığı tespit edilmiştir.

PM_{2,5}

Ülkemiz ve AB’de PM_{2,5} için sınır değer önerilmemiştir. Ancak diğer bazı ülkelerde ve organizasyonlarda yürürlükte olan Yönetmeliklerde 24 saatlik ortalamalar dikkate alınmaktadır.

24 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik verigöz önüne alınmış olup bunlardaveri hatasına rastlanmamıştır.Hesaplanan 24 saatlik değerlerin 7 günlük periyotta ortalama ve standart sapma değerleri PM_{2,5} için $19,8\pm 6,3\mu\text{g}/\text{m}^3$ olarak hesap edilmişken en küçük 24 saatlik değer $12,6\mu\text{g}/\text{m}^3$ ve en büyük 24 saatlik değer $31,6\mu\text{g}/\text{m}^3$ olduğu tespit edilmiştir. PM_{2,5} için elde edilen tüm ortalama değerler Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3. Günlük PM_{2,5} Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	31,59	13,37	21,72	21,20	12,57	20,17	17,92

PM_{2,5} için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4. PM_{2,5} için Verilen Yönetmelik Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
24 saatlik ortalama			35 ^c	35	25

^c: 3 yılın %98’lik persentil değeri.

PM_{2,5} ölçüm değerleri için Ülkemiz ve AB Yönetmeliklerinde sınır değer mevcut değildir. Bu nedenle, ölçüm değerleri ABD, Japonya ve DSÖ tarafından sınır değerleri ile mukayese edilmiştir.PM_{2,5} ölçüm değerlerinin 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda ABD ve Japonyatarafından önerilen sınır değerlerinaşılmadığı, DSÖtarafından önerilen sınır değerinin ise 1 kez ihlal edildiği belirlenmiştir.

2. Kükürt Dioksit (SO₂)

Ülkemiz ve diğer bazı uluslararası Yönetmeliklerde/Direktiflerde 1 ve 24 saatlik ortalama değerler dikkate alınmıştır. Dolayısı değerlendirilmelerde bu ortalamalar gözönüne alınarak yorumlar gerçekleştirilmiştir. 24 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlarda veri hatasına rastlanmamıştır.

Bir saatlik değerlerin (n=168) 7 günlük periyotta ortalama ve standart sapma değerleri $7,5 \pm 6,3 \mu\text{g}/\text{m}^3$ olarak hesap edilmişken en küçük 1 saatlik değer $\sim 0 \mu\text{g}/\text{m}^3$ ve en büyük 1 saatlik değer $28,0 \mu\text{g}/\text{m}^3$ olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan, SO_2 için Yönetmelikte 24 saatlik ortalama değerler için de sınır değer verildiğinden bu değerler de incelenmiştir. 24 saatlik ortalama değerler gözönüne alındığında en küçük ölçüm değerinin $1,3 \mu\text{g}/\text{m}^3$ ve en büyük değerinin $11,00 \mu\text{g}/\text{m}^3$ olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin ortalaması $7,5 \pm 3,6 \mu\text{g}/\text{m}^3$ olarak hesap edilmiştir. SO_2 için elde edilen günlük ortalama değerler Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Günlük SO_2 Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	7,63	3,96	9,04	10,38	11,00	9,25	1,33

Bu çalışmada, bir haftalık değerler gözönünde bulundurulduğundan kısa vadeli sınır değerler dikkate alınmıştır. SO_2 için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6. SO_2 için Verilen Yönetmelik Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
1 saatlik ortalama	350^{a1}	350^{b1}	1310^{c1}	0,1 ppm	500^{e1}
24 saatlik ortalama	125^{a2}	125^{b2}	365^{c2}	0,04 ppm	20

^{a1, b1}: Bir yılda 24 defadan fazla aşılamaz.

^{a2, b2}: Bir yılda 3 defadan fazla aşılamaz.

^{c1}: Bir yılda 1 defadan fazla aşılamaz.

^{c2}: Bir yılda 1 defadan fazla aşılamaz.

^{e1}: 10 dakikalık ortalama değer.

Bu çalışma kapsamında elde edilen SO_2 ölçüm değerlerinin 1 ve 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında bu değerlerin Ülkemiz, DSÖ, AB, ABD ve Japonya tarafından önerilen sınır değerlerin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3. Azot Oksitler (NOx)

Ölçüm istasyonunda azot oksitler (NO_x), azot monoksit (NO) ve azot dioksit (NO₂) olarak aynı cihazla ölçülmektedir. Bu iki değerin toplamı da NO_x değerini vermektedir. Sonuçlar Ülkemiz ve diğer uluslararası Yönetmelik/Direktif değerleri ile kıyaslanarak sunulmuştur.

NO

24 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlardaki veri hatasına rastlanmamıştır. Ancak 32 veri yani verilerin ~%19'u '0' olarak okunmuştur. 24 saatlik ortalama değerler gözönüne alındığında en küçük ölçüm değerinin 1,0 µg/m³ ve en büyük değerinin de 11,6 µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin ortalaması 6,3±4,1 µg/m³ olarak hesap edilmiştir. NO için elde edilen tüm ortalama değerler Tablo 7'de özetlenmiştir.

Tablo 7. Günlük NO Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	10,83	2,92	7,71	6,63	3,00	11,63	1,04

Bu çalışmada bir haftalık değerler gözönünde bulundurulduğundan kısa vadeli sınır değerler dikkate alınmıştır. Ancak, NO için mevcut Yönetmeliklerde herhangi bir sınır değeri sunulmamıştır.

NO₂

Toplam 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlardaki veri hatasına rastlanmamıştır. NO₂ için 1 saatlik değerler için sınır değerleri verilmiştir. Bir saatlik ortalama ölçüm değerleri gözönüne alındığında en küçük NO₂ ölçüm değerinin 5,0 µg/m³ ve en büyük değerin de 85,0 µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. Toplam 168 değerlerin ortalaması 40,4±21,9 µg/m³ olarak hesap edilmiştir. Öte yandan, NO₂ için elde edilen günlük ortalama değerler Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8. Günlük NO₂ Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	44,46	38,17	55,17	40,75	31,17	49,21	24,00

Bu çalışmada bir haftalık değerler gözönünde bulundurulduğundan kısa vadeli sınır değerler dikkate alınmıştır. NO₂ için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 9'da sunulmuştur:

Tablo 9. NO₂ için Verilen Yönetmelik Değerleri (µg/m³)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
1 saatlik ortalama	250	200 ^b	0,1 ppm	0,12 ppm	200

^b: Bir yılda 8 defadan fazla aşılamaz.

NO₂ ölçüm değerlerinin 1 saatlik ortalamaları dikkate alındığında bu değerlerin Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ sınır değerlerini aşmadığı tespit edilmiştir.

4. Karbon Monoksit (CO)

CO için 8 saatlik ortalamalar için sınır değerleri verilmiştir. 8 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlardaki veri hatasına rastlanmamıştır.

Sekiz saatlik ortalama değerler gözönüne alındığında CO için en küçük ölçüm değerinin $437,0\mu\text{g}/\text{m}^3$ ve en büyük ölçüm değerinin de $831,9\mu\text{g}/\text{m}^3$ olduğu tespit edilmiştir. Toplam 21 değerlerin ortalaması $627,4\pm 119,6\mu\text{g}/\text{m}^3$ olarak hesap edilmiştir. CO için elde edilen günlük ortalama değerler Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10. Günlük CO Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	716,33	545,92	699,88	615,67	546,54	716,13	551,21

Bu çalışmada bir haftalık değerler gözönünde bulundurulduğundan kısa vadeli sınır değerler dikkate alınmıştır. CO için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 11'de sunulmuştur:

Tablo 11. CO için Verilen Yönetmelik Değerleri ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
8 saatlik ortalama	10.000	10.000	10.000	20 ppm	10.000

CO ölçüm değerlerinin 8 saatlik ortalamaları dikkate alındığında bu değerlerin hepsinin Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ tarafından verilen sınır değerlerin altında kaldığı görülmektedir.

5. Ozon (O₃)

Ozon için 8 saatlik ortalamalar için sınır değerleri verilmiştir. 8 saatlik verilerin ortalamasının bulunması hesaplamalarında toplam 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlarda veri hatasına rastlanmamıştır.

Sekiz saatlik ortalama değerler göz önüne alındığında O₃ için en küçük ölçüm değerinin 4,6 µg/m³ ve en büyük değerinin de 77,8 µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. Toplam 21 adet 8 saatlik değerlerin ortalaması 40,7±21,9 µg/m³ olarak hesap edilmiştir. O₃ için elde edilen günlük ortalama değerler Tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12. Günlük O₃ Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	33,68	59,23	22,94	42,15	48,70	27,41	50,59

Bu çalışmada bir haftalık değerler göz önünde bulundurulduğundan kısa vadeli sınır değerler dikkate alınmıştır. O₃ için mevcut Yönetmeliklerdeki sınır değerler Tablo 13’te sunulmuştur:

Tablo 13. O₃ için Verilen Yönetmelik Değerleri (µg/m³)

Periyot	Türkiye	AB	ABD	Japonya	DSÖ
8 saatlik ortalama	120 ^a	120 ^b	160	0,08 ppm ^c	100

^{a, b}: Üç yıllık ortalama alındığında bir yılda 25 günden daha fazla süre boyunca aşılmayacaktır.

^c: 4 saatlik değerlerin ortalamasının aşmayacağı sınır.

O₃ ölçüm değerlerinin 8 saatlik ortalamaları dikkate alındığında bu değerlerin Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ için kabul edilen sınır değerlerin altında kaldığı belirlenmiştir.

6. Metan (CH₄) ve Metan-Olmayan Hidrokarbonlar (N-CH₄)

Ölçüm istasyonunda hidrokarbonlar (HK'lar), metan (CH₄) ve metan olmayan (N-CH₄) olarak aynı cihazla ölçülmektedir. Bu iki değerin toplamı da toplam HK değerini vermektedir. Her bir cihazda 168 adet saatlik veri dikkate alınmış olup bunlarda ölçüm hatasına rastlanmamıştır.

CH₄

Yirmi dört saatlik ortalama değerler göz önüne alındığında en küçük CH₄ ölçüm değerinin 899,7 µg/m³ ve en büyük değerinin de 1107,3 µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin ortalaması 955,5±72,7 µg/m³ olarak hesap edilmiştir. CH₄ için ölçülen günlük ortalama değerler Tablo 14'te özetlenmiştir.

Tablo 14. CH₄ Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	921,96	933,67	1107,25	936,88	899,67	985,58	903,67

CH₄ için mevcut Yönetmeliklerde herhangi bir sınır değeri sunulmamıştır.

N-CH₄

Yirmi dört saatlik ortalama değerler göz önüne alındığında en küçük N-CH₄ ölçüm değerinin 7,4 µg/m³ ve en büyük değerinin de 18,9 µg/m³ olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin ortalaması 13,7±5,0 µg/m³ olarak hesap edilmiştir. N-CH₄ için ölçülen günlük ortalama değerler Tablo 15'te özetlenmiştir.

Tablo 15. N-CH₄ Değerleri (µg/m³)

Tarih	08.04.2019	09.04.2019	10.04.2019	11.04.2019	12.04.2019	13.04.2019	14.04.2019
Konsantrasyon (µg/m ³)	18,67	10,75	18,50	13,00	8,79	18,92	7,42

N-CH₄ için mevcut Yönetmeliklerde herhangi bir sınır değeri sunulmamıştır.

7. SONUÇLAR

08 - 14 Nisan 2019 tarihleri arasında ölçümleri yapılan klasik hava kirleticiler, Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından önerilen sınır değerler kapsamında değerlendirilmişler ve ulaşılan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

1. PM_{10} (10 mikrondan küçük olan tanecikler) ölçüm değerlerinin 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda ABD ve Japonya tarafından önerilen sınır değerlerin aşılmadığı, Ülkemiz, AB ve DSÖ tarafından önerilen sınır değerlerin ise 1 kez aşıldığı tespit edilmiştir.
2. $PM_{2,5}$ (2,5 mikrondan küçük olan tanecikler) ölçüm değerleri için Ülkemiz ve AB Yönetmeliklerinde kısa vadeli bir sınır değer mevcut değildir. $PM_{2,5}$ ölçüm değerlerinin 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda ABD ve Japonya tarafından önerilen sınır değerlerin aşılmadığı, DSÖ tarafından önerilen sınır değerlerin ise 1 kez ihlal edildiği belirlenmiştir.
3. SO_2 (Kükürt dioksit) ölçüm değerlerinin 1 ve 24 saatlik ortalamaları dikkate alındığında bu değerlerin Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ tarafından önerilen sınır değerlerin altında kaldığı tespit edilmiştir.
4. NO (Azot monoksit) için Ülkemiz Yönetmeliklerinde kısa vadeli herhangi bir sınır değere rastlanmamıştır.
5. NO_2 (Azot dioksit) ölçüm değerlerinin 1 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ sınır değerlerini aşmadığı tespit edilmiştir.
6. CO (Karbon monoksit) ölçüm değerlerinin 8 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ tarafından önerilen değerlerin aşılmadığı tespit edilmiştir.
7. O_3 (Ozon) ölçüm değerlerinin 8 saatlik ortalamaları dikkate alındığında ölçüm periyodunda Ülkemiz, AB, ABD, Japonya ve DSÖ için kabul edilen sınır değerlerin altında kaldığı belirlenmiştir.
8. CH_4 (Metan) ve N- CH_4 (Metan olmayan) için Ülkemiz Yönetmeliklerinde kısa vadeli herhangi sınır değerlere rastlanmamıştır.